

Ammattiliitot tuuliajolla

Kirjassaan »The Phenomenology of the Social World» saksalainen yhteiskuntafilosofi Alfred Schütz (1976) erottaa luonnollisen elämänasenteen problematisoivasta elämänasenteesta. Luonnollinen asenne syntyy kaikesta siitä, mitä pidetään itsestäänselvyytenä, luonnollisena ja ongelmattomana. Eräs hallintotieteen ja käytännön hallinnon kummallisuuksista on, että ammattiliittojen asemaa, merkitystä ja toimintaa koskevat käsitykset kuuluvat luonnollisen elämänasenteen piiriin huolimatta ammattiliittojen kiistattomasta vaikutusvalasta sekä yhteiskunnassa yleisesti että julkisessa hallinnossa erityisesti.

Ammattiliitoille näyttää olevan mahdollista ryhtyä lähes mihin tahansa herättämättä kriittistä yhteiskunnallista keskustelua. Helsingissä Lääkäriliitto ja TEHY ovat olleet tukkanuottasilla siitä, kuka saa johtaa kaupungin terveystoimintaa, vaikka keskustelua pitäisi käydä siitä, kuka pystyy parhaiten palvelemaan kuttajia. Liittojen jälkeensä jääneisyys näkyy vanhakantaisen johtajuuskultin pönkittämisinä ja oman aseman jäsentämisenä sen kautta.

Virkamiesten ja Työntekijöiden Yhteistyöjärjestö (VTY) on käynyt julkista kampanjointia yksityistämistä vastaan teettämällänsä tutkimuksella. Mittavassa mainoskampanjassa VTY lupaa lähettää halukkaille lisätietoja tutkimuksesta. VTY lähettää pyytäjille 16-sivuisen julkaisun, jonka kannessa on yksityistämistä suosiva sikaria polttava tunteeton voitonjanoilija. Julkaisu ei kuitenkaan kerro otoksen suuruutta, palautusprosenttia eikä taustamuuttujia. VTY:n toimisto lupaa lähettää pyydettyä yksityiskohtaisen koosteen tuloksista. Kooste, joka on vain muutama kopio tietokonetulosteista, ei vielääkään vastaa avoimiin kysymyksiin. Tämä on kuitenkin pulmista vähäisin, sillä suurempi ongelma liittyy tulosten tulkintaan.

VTY:n tutkimuksesta käy ilmi, että kansalaiset yliarvioivat julkisten peruspalveluiden yksikkökustannukset. Oppilaspäivän hinnaksi kansalaiset arvioivat keskimäärin 360 mk, kun oikea hinta on 100 mk. Terveyskeskuksissa käynnin hinnaksi kansalaiset arvioivat keskimäärin 300 mk, kun se todellisuudessa on 150 mk. Kun kansalaismielipide on näin väärässä, on oltava hyvin varovainen myös muiden tulosten tulkinnassa. VTY riemuitsee, että valtion henkilöstö on 1980-luvulla kasvanut vain 7 %, vaikka kansalaiset uskovat kasvun olleen tätä suuremman. Kyselyssään VTY ei kuitenkaan rajoitu yksinomaan valtion tehtäviin, vaan on sisällyttänyt siihen myös kuntien tehtäviä kuten esimerkiksi peruskoulun. Tämäkään ei ole VTY:n tutkimuksen pahin ongelma. Pahinta siinä on seuraavat kolme asiaa.

Ensinnäkin VTY ymmärtää yksityistämisen liian suppeasti. Esimerkiksi deregulaatiota, joka kuuluu yksityistämiseen laajassa merkityksessä, ei tutkimuksessa käsitellä. VTY:n tutkimuksesta välittyvän kuvan mukaan yksityistämisessä on kysymys siitä, vastaako julkinen vai yksityinen palveluiden tuottamisesta. Jokainen yksityistämisestä vähänkään perillä oleva tietää, että valinnassa on useampia vaihtoehtoja kuin kaksi.

Toiseksi VTY lähestyy asiaa korostetun ideologisesti, joka myös sävyttää tulosten tulkintaa. Yksityistämisen (julkiset palvelut) objektiiviset kriteerit ovat tuottavuus, palveluiden koettu laatu ja työpaikkojen luominen. Jos yksityinen onnistuu näissä suhteissa paremmin kuin julkinen, palvelut on yksityistettävä. Jos julkinen valta onnistuu paremmin kuin yksityinen, palvelua ei ole syytä yksityistää. Tämän selvittämiseksi ei ole muuta tapaa kuin saada aikaan sellainen tilanne, jossa kansalaiset voivat mahdollisimman vapaasti omilla valinnoillaan osoittaa preferenssinsä. Jos VTY on valmis kieltämään kuluttajan ylivalan ja rajoittamaan markkinoiden demokratiaa, kuva sen tutkimuksen kanssa muistuttaa silloin sitä itseään enemmän kuin mitään muuta.

Kolmanneksi VTY:n tutkimuksen mukaan vastaajat eivät ole kovinkaan halukkaita maksamaan tietyistä palveluista edes kustannuksia vastaavaa hintaa. Tämä ei ole yllätys, sillä luonnollisesti jokainen haluaisi saada tarvitsemansa hyödykkeet mahdollisimman edullisesti. Tällaisilla argumenteilla kampanjaa käyville on vaikea vastata, koska he ovat tietämättömiä taloudellisen elämän perusteista ja haluttomia näkemään hintajärjestelmää paikkaavien ja korvaavien kollektivististen hankkeiden jatkuvat haaksirikot. VTY:n tulisi kuitenkin tietää, että valtiolla ei ole omaa rahaa ja että erilaisten hankkeiden rahoittamiseksi valtio joutuu ottamaan pakolla rahat kansalaisilta. Tällä perusteella VTY:n olisi esimerkiksi pitänyt kysyä haluavatko vastaajat rahoittaa esimerkiksi yritysten tavarakuljetukset kiskoilla ja liikemiesten junamatkat.

Ammattiliittojen liitto eräiden puolueiden ja valtiovallan kanssa on tuottanut tuloksia, joita ei ole uskallettu ottaa kriittiseen tarkasteluun. Allianssin harjoittaman tulopolitiikan vaikutukset esimerkiksi metalli- ja vaatetusteollisuudessa ovat todella vakavat. Tulopolitiikan yhtenä tavoitteena oli tuloerojen tasointaminen. Tässä kompastuttiin kuitenkin siihen kollektivismiin harhaan, jonka vallassa useat edelleenkin ovat, että tuloja voidaan manipuloida allianssin haluamalla tavalla. Kollektivismiin harha on, että allianssin sopimuksin kuluttajia ei voida pakottaa maksamaan hyödykkeistä enempää kuin mihin he ovat valmiit. Kuluttajien valinnat, joita he tekevät vapaasti, oman harkintansa mukaan, määrittävät markkinoilla tulot ja varallisuuden.

Kollektivismiin harhan seurauksena metallimiehet, joista useat, ehkäpä jopa enemmistö, tulivat vaatimattomista olosuhteista ja maatalous- ja työläisperheistä, joutuivat tyytymään pienempään palkkaan kuin mihin heillä muutoin olisi ollut mahdollisuus. Tulopolitiikan nimissä valtio leikkasi metallimiehiltä verotuksella ne tulot, jotka kuluttajien vapaan valinnan seurauksena olisivat muutoin jääneet metallimiehille. Tässä on syytä painottaa, että valtio ei suinkaan käyttänyt metallimiehitä keräämään verovaroja tasoittaakseen tuloja muilla tuotannonaloilla. Vaatetusteollisuudessa palkkojen nousu nosti väistämättä tuotteiden hintoja. Koska kuluttajat eivät enää halunneet maksaa tuotteista vaadittua hintaa, tuloksena oli työpaikkojen menetys, yritysten siirtyminen pois maasta ja konkurssit. Tulopolitiikka, jota niin kriittittävästi ihailaan, on tosiasiallisesti estänyt tavallisia ihmisiä vaurastumasta, vienyt heiltä työpaikat ja estänyt heitä saavuttamasta taloudellista itsenäisyyttä.

Edellä käsitellyn perusteella ei liene ihme, että ammattiliitot ovat tuuliajola. Vanhan, ryminällä romuttuvan ideologisen käsityksen kahlitsemina ne ovat haluttomia hyväksymään arvojen ja taloudellisen elämän syvät muutokset. Ne linnoittautuvat hierarkioihin, vaikka niiden tulisi opetella elämään ilman niiden tukea ja selkänöjää. Ne hallitsevat tyylikkäästi vastakkainasettelun aakkoset, mutta ovat kyvyttömiä luomaan yhteisyyttä. Ennen kaikkea ne eivät halua hyväksyä sitä tosiasiaa, että ammattiliittojen kriisi on pohjimmiltaan henkinen kriisi. Kriisin ratkaisemiseksi ammattiliittojen on arvioitava kriittisesti menneisyytensä ja politiikkansa sekä kyettävä sen pohjalta määrittelemään uudelleen asemansa uudessa todellisuudessa.

On olemassa vaara, että avoimuutta, joustavuutta ja innovatiivisuutta korostavassa uudessa todellisuudessa ammattiliitot, jotka ovat haluttomia määrittelemään uudelleen asemiaan ja tehtäviään, ajautuvat historiallisilla raiteilla tyhjyyteen. Vaara on oikea sana kahdesta syystä. Ensinnäkään tulevaisuuden ja työelämän vaatimuksiin ei ole mahdollista vastata puolustautumisen ja konfliktien ilmapiirissä. Toiseksi ratkaisujen etsimistä ei suinkaan voida uskoa työelämän yhdelle osapuolelle, jolle houkutus edistää vain omaa etuaan saattaa kasvaa vastustamattomaksi. Ongelmien ratkaisemiseksi jokaisen mukanaolo on välttämätön. Tästä näkökulmasta olisi toivottavaa aktivoida ja suunnata hallintotieteellistä tutkimusta.

Risto Harisalo